

Constantin Elen

1500 de ani de la sosirea la Roma a călugărilor microsciți

Abstract: *Fifteen centuries ago, in June 519, a group of monks from the imperial province Scythia Minor were given an audience, at Rome, by the pope Hormisdas. Their visit was the consequence of some political and religious events which continued the mutiny of general Flavius Vitalian on the lower Danube area and contributed to the accession, on the Constantinople throne, of the emperor Justinian.*

Keywords: *scythian/microscythian monks, Vitalian, Pope Hormisdas*

Cuvinte-cheie: *călugării sciți/microsciți, Vitalian, Papa Hormisdas*

În luna iunie a anului 519 – deci acum un mileniu și jumătate – la Roma (metropolă ce mai deținea doar în plan simbolic statutul de centru al lumii romane, al *Romaniei*, dar care și-a valorificat acest capital simbolic reconstruindu-se ca principal centru ecleziastic al ecclesiocrației creștine) și-a făcut apariția o grupare aparent neînsemnată de călugări originari din la fel de aparent neînsemnata provincie de frontieră Scythia Minor, Dobrogea actuală. Delegația monahală microscitică era constituită, după cum ne asigură o epistolă adresată episcopilor cartaginezi, în acel moment regrupați în Sardinia după alungarea lor de pe tărâmurile africane de către vandali, din câteva personaje care nu se bucurau de o notorietate vizibilă în marile centre imperiale, dincolo de contactele personale: Ioannes Lectorul, Petrus Diaconul, Ioannes Călugărul și Leontius Călugărul¹, poate și alții nenumiți. În pofida acestui deficit de notorietate, cei patru și eventualii lor însoțitori vor fi primiți de Papa Hormisdas², după ce în prealabil se vor întâlni cu compatriotul lor, mult mai cunoscutul Dionisie Exiguul³, și avem a presupune că diligențele

1. Zugravu 2008, pg. 551 și urm.

2. Instalat în scaunul pontifical la 20 iulie 514, pe care-l va părăsi doar la decesul său din 6 august 523, Papa Hormisdas s-a remarcat mai ales prin lichidarea schismei accaciene și performanța de a reconcilia Roma și Constantinopolul, într-un gest ceremonial care va fi consumat în data de 29 martie 519 în catedrala capitalei orientale.

3. Născut, consacrat religios și educat în Scythia Minor, Dionisie Exiguul (cca. 470 – cca. 544) – cel rămas în

acestui din urmă au fost decisive pentru audiența obținută de monahii daco-romani. Deși nu poate fi considerată, în sine, un eveniment crucial, ci un ecou al unor întâmplări care au remodelat istoria majoră a spațiului euro-mediteranean, audiența pe care suveranul pontif a acordat-o călugărilor din provincia daco-romană Scitia Minor nu poate trece nici drept un simplu fapt divers. Ea survenea într-un orizont cronologic în care Biserica creștină își vindeca cea de-a doua dintre schismele care au separat, în timp, Orientul și Occidentul Ecclesiei Universale – a doua, judecând nu după suita greu numărabilă de schisme ale primelor veacuri, ci după faptul că, după ridicarea creștinismului la rang de religie de stat, prima mare dintre cele două părți ale Imperiului devenit Împărăție a fost generată din afara Bisericii, prin împărțirea politică a acestui suprastat în anul 395, între fi împăratului defunct Theodosius cel Mare, Arcadius și Honorius. Această a doua schismă – care a durat formal între anii 484 și 519, având ca emblemă figura patriarhului Accacius de Constantinopol – se consumase pe fundalul încă nerezolvatei probleme monofizite, dar și, aspect de mare importanță pentru noi, al insurecției pe care generalul Vitalian, originar tocmai din Scitia Minor și cu care cel puțin unul dintre călugării microsciți se înrudea, o comandase în provinciile dunărene începând cu anul 513. O insurecție care, având în vedere baza ei etno-culturală distinctă, motivațiile social-economice și doctrinare, dar mai ales implicațiile imediate și de durată, poate fi clasificată fără rezerve drept revoluție⁴.

În tabloul evenimential major al momentului, călugării microsciți nu sunt decât personaje secundare, dar care se află în imediata apropiere a protagoniștilor întâmplărilor. Înainte de a detalia, ar trebui, poate, să punem în evidență faptul că nu putem vorbi de un bloc monolitic al călugărilor microsciți (o astfel de etichetă fiind, eventual, valabilă doar în cazul grupării care a obținut audiența la Papa Hormisdas⁵), ci, mai degrabă, de

memoria posterității mai ales în calitatea de "părinte al erei creștine" (vezi Negrescu 2013) – a devenit un influent membru al Curiei Romane, poziție din care (și în numele căreia) a desfășurat o intensă activitate de regulator al vieții administrative din sacerdoțiul creștin, inclusiv prin traducerea și adaptarea a numeroase canoane aflate în uz în partea răsăriteană a Imperiului.

4. Nemulțumirile generate în rândul populației din regiunile nord-balcanice de politica religioasă a împăratului Anastasius (partizan al monofiziților), precum și problemele de aprovizionare a trupelor (care au generat o revoltă a militarilor din Tracia, condusă de guvernatorul provincial/*magister militum* Hypatius) conduc la declanșarea unei insurecții în regiunea dunăreană, în fruntea căreia se va așeza generalul Flavius Vitalian, originar din Zaldapa (Scitia Minor), dintr-o familie înrudită cu patriarhul de Constantinopol Macedonius al II-lea (bunic matern), în acel moment comandant al unităților de barbari federați din zonă. Pretextul răscoalei îl constituie înlocuirea patriarhului ortodox Flavian al II-lea al Antiochiei cu patriarhul monofizit Severus. Vitalian mobilizează o mare armată și ocupă Moesia, Scitia Minor și Tracia. (Lee 2008, pg. 56, Nikiu-Charles 1916, pg. 130, Kazhdan 1991, pg. 2182). Sincron cu forțele insurgente și foarte probabil în alianță directă cu acestea, regiunile centrale ale Imperiului de Constantinopol vor fi atacate de geți (Curta 2001, pg. 75), heruli (Turlej 2013, pg. 173) și anți (Curta 2001, pg. 75). Forțele comandate de Vitalian se vor confrunta frecvent în următorii trei ani cu armatele imperiale, aflându-se mai ales în ofensivă (cea mai importantă operațiune fiind atacarea capitalei Constantinopol cu o flotă militară, în anul 515 - Lee 2008, pg. 56-57), regiunile de la nord de Munții Haemus/Balcani rămânând practic independente de Imperiu până la instalarea împăratului Iustin pe tronul de la Constantinopol (împărat originar, de altfel, din Moesia, din Naissus-ul latinofon) și la cooptarea lui Vitalian, în anul 524, ca strateg militar în guvernământul central imperial (Nikiu-Charles 1916, pg. 133). Reținem și detaliul că Vitalian se bucura de un anumit prestigiu la Roma, cel puțin în cercurile ecleziastice, în care este desemnat drept *magnificum vir* (Zugravu 2008, pg. 540-546)

5. Întreprinderea ecclesio-diplomatică în care s-au angajat aceștia constituie prezumția că acest grup acționa cu adevărat unitar. Anvergura spațială a călătoriei în sine (pe traseul Scitia Minor – Constantinopol – Sicilia – Roma – Constantinopol) și durata remarcabilă a călătoriei (grupul se va întoarce în capitala Imperiului de

un mediu cărturăresc provincial care a adoptat o paletă mai largă de poziționări (sau non-poziționări) politico-teologice în contextul tulbure și în egală măsură efervescent al epocii. Nu ne putem îndoii că sub influența mitropolitului Paternus al Tomisului, ierarhul sub a cărui ascultare canonică se aflau toți monahii microscifiți, a rămas o altă grupare însemnată și că acest fapt a făcut ca poziția mitropolitului tomitan⁶ să cântărească mai mult în fața Papei de la Roma decât argumentele expuse *loco* de călugării călători.

Cel mai cunoscut dintre monahii microscifiți, cel puțin din perspectiva posterității târzii, este Ioan Maxentius, practic singurul în dreptul căruia putem așeza astăzi și o operă teologico-literară efectivă⁷. Un alt membru semnificativ al delegației pare să fi fost Leontios Călugărul, despre care suntem asigurați că se afla într-un anumit grad de rudenie cu generalul Vitalian; dacă el va fi fost unul și același cu Leontios de Bizanț, teologul apropiat viitorului împărat Iustinian, nu ne putem pronunța. Ceea ce este însă cert este că, la momentul inițierii misiunii ecclesio-diplomatice din Sicilia și de la Roma, Leontios și tot acest grup nu se mai aflau în bune relații nici cu Vitalian (pe care, dezamăgiți probabil de concesiile în materie doctrinară, sau de deficitul de atenție pe care un militar al acorda unei astfel de problematice, ajung să-l acuze public de nestorianism⁸), nici cu mitropolitul Paternus al Tomisului, iar în luna august 520 vor trebui să se întoarcă la Constantinopol - și, ulterior, putem deduce, acasă în Scitia Minor – fără să fi obținut adeziunea papală. Misiunea lor italică n-a fost însă un eșec total, dovadă stând faptul că, 15 ani mai târziu, un sinod local întrunit la Roma aprobă formal propunerile lor; ne aflăm însă într-un context politico-militar special, anul 534 debutând, se știe, cu victoriile generalului constantinopolitan Belisarius împotriva vandalilor și începutul cuceririi Italiei de către Imperiul de Răsărit. În Împărăția Constantinopolului însă, reușita călugărilor microscifiți (sau, mai corect, a largii coaliții politico-teologice la care aceștia se raliaseră) este aproape deplină, fapt certificat de promulgarea, de către împăratul Iustinian, a legii din 15 martie 533 care reia aproape integră adaosul de crez al lui Ioan Maxentius și colegilor săi, decizie ratificată două decenii mai târziu și de Sinodul ecumenic din 553, de la Constantinopol.

Răsărit abia pe la jumătatea anului următor) presupunea accesul la resurse financiare semnificative, pe care o delegație monastică le putea obține doar din spațiul laic înalt-aristocrat. Dacă sursa va fi fost cancelaria imperială (interesată să erodeze baza de susținere a insurecției lui Vitalian, a cărui amenințare nu fusese înlăturată de forțele fidele împăratului Anastasios, ci doar ținută la distanță), una din influentele partide aristocratice din regiunea Durostorumului (raliate sau nu la tabăra lui Vitalian) sau cine știe care alta, nu putem, în acest stadiu al cercetărilor, decât să speculăm.

6. Între ierarhul de la Tomis și Papa Hormisdas pare să fi existat și o corespondență directă. Cert este că, într-o epistolă primită în 30 noiembrie 519, suveranul pontif primește noi informații despre Paternus, iar poziția făcută public în anul următor de Papă, în scrisoarea trimisă în 13 august 520 episcopului Possessor de Zabensis, coincide cu criticile pe care Paternus însuși le exprimase la adresa călugărilor în cauză (Zugravu 2008, pg. 549).

7. Printre studiile rămase de la Ioan Maxentius: *Libellus fidei, Responsio adversus Epistolam quam Possessorem a romano episcopodicit haeretici destinatam, Professio Fidei, Adunationis Verbi Dei ad propriam carnem Ratio, Contra Acephalos Libellus și Dialogorum contra Nestorianos* (Stăniloae 2006 ș.a.).

8. La rândul lor, acest grup al călugărilor microscifiți fusese acuzat de monofizitism de către diaconul Victor, unul din secretarii lui Vitalian. Totuși, după cum relatează diaconul Dioscorus, unul dintre legații papali la Constantinopol, în raportul său către Papa Hormisdas despre activitatea politică de la Constantinopol a generalului Vitalianus de Zaldapa, acesta din urmă pare să fi cedat la un moment dat presiunii compatrioților săi și să-l fi chemat la ordine pe diaconul Victor după dialogul purtat la 15 octombrie 519 cu patriarhul Iohannes al II-lea al Constantinopolului (Zugravu 2008, pg. 540-546).

Bibliografie selectivă

Curta 2001

Curta, Florin, *The making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region (c.500-700)*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge

Kazhdan 1991

Kazhdan, Alexander P. (ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol 1-2-3, Oxford University Press, Oxford/New York

Lee 2008

Lee, A.D., *The eastern empire: Theodosius to Anastasius*, în Cameron, Averil, Ward-Perkins, Bryan, Whitby, Michael (ed.), "The Cambridge Ancient History", vol. XIV "Late Antiquity: Empire and Successors A.D. 425-600", Ed. Cambridge University Press, Cambridge, pg. 33-62

Negrescu 2013

Negrescu, Dan, *Dionisie Exiguul, părinte al erei și ordonator al ierarhiilor*, în "Acta Centri Lucusiensis" nr. 1A/2013, Ed. CSDR Lucus, Timișoara, pg. 51-56

Nikiu-Charles 1916

Charles, R.H. (ed.), *The Chronicles of John, bishop of Nikiu, translated from Zoltenbergs Ethiopic Text*, Ed. Williams & Norgate, London/Oxford

Stăniloae 2006

Stăniloae, Dumitru, *Scrieri ale „călugărilor sciți” daco-romani din secolul al VI-lea*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova

Turlej 2013

Turlej, Stanislaw, *Herulian Settlements in Byzantium under Emperors Anastasius and Justinian*, în "Electrum", vol 20/2013, Ed. Jagiellonian University, Crakow, pg. 163-176

Zugravu 2008

Zugravu, Nelu (ed.), *Fontes Historiae Daco-Romanae Christianitatis/Izvoarele istoriei creștinismului românesc*, Ed. Universității "Alexandru I. Cuza", Centrul de Studii Clasice și Creștine, Iași